

Odešel poslední polyhistor

Tři dny po svých devadesátých osmých narozeninách zemřel v neděli 16. března v anglickém Lancasteru profesor dr. Jaroslav Krejčí, jeden z nejvýznamnějších představitelů české vědy v zahraničí.

Jeho cesta k akademické dráze byla značně strmá a klikatá a obrážela osudové peripetie našich dějin ve dvacátém století. Narodil se 13. února 1916 v Polešovicích u Uherského Hradiště jako syn právníka dr. Jaroslava Krejčího (1892–1956), pozdějšího profesora ústavního práva na Masarykově univerzitě v Brně, ministra spravedlnosti a v letech 1942–45 předsedy protektorátní vlády. Vystudoval práva na Karlově univerzitě v Praze a od roku 1936 se politicky a publicisticky angažoval v řadách sociálně demokratického studentstva. V době německé okupace, kdy pracoval v Ústředním svazu obchodu, se aktivně zapojil do domácí protinacistické rezistence. V prvních poválečných letech působil jako přednosta odboru Státního úřadu plánovacího, zároveň přednášel na Vysoké škole politické a sociální, kde se roku 1947 habilitoval, a na Vysoké škole obchodní makroekonomickou problematiku, kterou se intenzivně zabýval už od let válečných. Patřil k předním národohospodářským expertům Československé sociální demokracie, pro niž roku 1947 vypracoval alternativní návrh pětiletého plánu – protějšek komunistické koncepce pětiletky.

Po únorovém převratu 1948 musel postupně opustit jak vedoucí místo v plánovacím úřadu, tak vysokoškolskou katedru; pracoval pak ve Státní bance československé a externě v Národohospodářském ústavu Hlávkovy nadace. V ústraní se i nadále věnoval vědeckému výzkumu, přičemž k ekonomické problematice připojil srovnávací studium dějin civilizací, inspirované dílem anglického historika A. J. Toynbeeho. Na podzim 1954 byl však zatčen, obviněn z velezrady, spočívající v „přípravě odborníků na návrat kapitalismu“ a roku 1955 odsouzen k desetiletému žaláři. Propuštěn byl v květnu 1960 na základě všeobecné amnestie.

Ke své profesi se mohl vrátit až na jaře 1968, kdy nastoupil do Československé akademie věd, ale po srpnové invazi odešel spolu se svou manželkou Annou Krejčovou (1918–1995), pedagogickou psycholožkou, do exilu. Zakotvil ve Velké Británii, v roce 1970 začal přednášet na univerzitě v Lancasteru – nejprve na katedře religionistiky, později na katedře evropských studií – a roku 1976 byl jmenován jejím řádným profesorem. Ve svých čtyřiapadesáti letech se konečně dostal k systematické vědecké práci a mohl postupně realizovat své mnohostranné badatelské i literární plány.

Od makroekonomické problematiky přešel plynule k makrosociologickému výkladu dějin. Rozvinul tzv. integrovanou společenskou vědu, kombinující sociologii, ekonomii, politologii, historii a kulturní antropologii, a jejím metodologickým prizmatem postupně zkoumal sociální vývoj poválečného Československa a Německa, národnostní otázku v Evropě, morfologii revolučních procesů a především problematiku různých náboženství, kultur a civilizací, jejich vztahů a střetů. Anglicky publikoval řadu knih, z nichž mnohé byly později vydány v českém překladu: *Social Change and Stratification in Postwar Czechoslovakia* (1972), *Great Revolutions Compared* (1983; česká parafráze: *Dějiny a revoluce*, 1992), *The Civilisations of Asia and the Middle East* (1990; český překlad *Civilizace Asie a Blízkého východu*, 1993), *The Human Predicament, Its Changing Image* (1993; česká verze *Lidský úděl a jeho proměnlivá tvář*, 1996).

Vedle své domovské univerzity spolupracoval i s dalšími anglickými univerzitami (včetně Oxfordu), opakovaně hostoval na univerzitách amerických. Zapojil se též do činnosti československého exilu: stal se předsedou britské sekce Společnosti pro vědy a umění, pravidelně vystupoval ve vysílání BBC pro Československo. Výrazně se exponoval v exilové Československé sociální demokracii a v letech 1989–95 byl jejím posledním místopředsedou.

Po listopadu 1989 rozdělil své působení mezi Lancaster a Prahu, zahájil přednášky na Karlově univerzitě i na Palackého univerzitě v Olomouci a založil Středisko pro výzkum sociálně kulturní plurality při Filosofickém ústavu Akademie věd ČR. Česky napsal a v Praze vydal syntézu svého celoživotního výzkumu na poli sociologie dějin *Postižitelné proudy dějin* (2002), za niž získal v roce 2003 od Českého literárního fondu Cenu Josefa Hlávky. V roce 1994 se stal členem Učené společnosti České republiky a v říjnu 1998 převzal z rukou prezidenta Havla medaili Za zásluhy.

V říjnu 2006 založil v Praze Badatelský nadační fond Anny a Jaroslava Krejčích pro podporu badatelských a edičních aktivit v oblasti humanitních věd. Na jeho půdě uspořádal v posledních letech několik mezinárodních kolokvií věnovaných aktuálním civilizačním problémům, kde také přednášel – naposledy v květnu 2010.

Svůj životní příběh, vědeckou i politickou činnost zachytil v memoárech *Mezi demokracií a diktaturou. Domov a exil*, jež vyšly poprvé roku 1998, podruhé, v rozšířeném vydání roku 2006 a jež inspirovaly režiséra Jiřího Vondráka k natočení stejnojmenného dokumentárního filmu (televizní premiéra v září 2012).

Profesor Krejčí prožil dlouhý, často nelehký, ale posléze bohatě naplněný život. V neděli 16. února 2014 odešel do historie. V paměti svých početných přátel, žáků a spolupracovníků zanechal trvalou vděčnou vzpomínku.

Josef Tomeš